

حرکت

شماره ۷ - بهار ۱۳۸۰

ص ۱۳ - ۵

ویژگی‌های فردی، سوابق تحصیلی، ورزشی و شغلی دانشجویان کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی

دکتر فریدون تندنویس

استادیار دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تربیت معلم

چکیده

هدف از این پژوهش، توصیف ویژگی‌های فردی، تحصیلی، ورزشی و شغلی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی بوده است. به همین منظور کلیه دانشجویان شش دانشگاه کشور در نیمسال ۷۵-۷۶ به عنوان جامعه نمونه برگزیده و پرسشنامه‌ای شامل هجده سؤال بین آنان توزیع، تکمیل و جمع‌آوری شد. ۹۸ درصد دانشجویان (۱۲۲ نفر) به پرسشنامه پاسخ دادند. با استفاده از نرم‌افزار EPI6 اطلاعات در رایانه ثبت و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این تحقیق نشان داد که ۲۵ درصد کل دانشجویان دختر و ۵۵ درصدشان متأهل بودند، سن ۶۰ درصد آنان، بین ۲۶ تا ۳۱ سال بوده است. ۲/۲۶ درصد دانشجویان اهل تهران بودند. رشته تحصیلی مقطع دیپلم ۸۶ درصد دختران و ۵۹ درصد پسران، تجربی بوده. معدل کارشناسی ۸۹ درصد دانشجویان بین ۱۴ تا ۱۷ بود؛ ۳۵ درصد پذیرفته شدگان در بار نخست شرکت در آزمون پذیرفته شده‌اند. ۴/۲ درصد آنها جزء کادر آموزشی دانشگاهها بودند.

واژه‌های کلیدی

تربیت بدنی، دانشجویان، کارشناسی ارشد، سوابق تحصیلی و سوابق ورزشی.

مقدمه

علاقه‌مندی دانشجویان و دانش‌آموختگان مقطع کارشناسی تربیت‌بدنی دانشگاه‌ها به ادامه تحصیل در این رشته، موجب شده تا همه ساله تعداد قابل توجهی در آزمون‌های ورودی کارشناسی ارشد دانشگاه‌های دولتی و نیز دانشگاه‌های آزاد اسلامی شرکت کنند. بنابر اظهارات سرپرست آزمون کارشناسی ارشد رشته تربیت‌بدنی، تعداد افراد شرکت‌کننده برای ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، در سال‌های ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ به ترتیب ۸۰۰، ۱۲۰۰، ۱۶۰۰ و ۱۸۸۴ نفر بوده‌است. از طرف دیگر، تعداد دانشگاه‌هایی که به ایجاد دوره کارشناسی رشته تربیت‌بدنی علاقه‌مندند، در حال افزایش است و نیاز به نیروی انسانی متخصص برای تدریس دوره‌های فوق بیشتر احساس می‌شود.

برخی دانشگاه‌ها نیز به داشتن دوره تحصیلات تکمیلی و به ویژه مقطع کارشناسی ارشد علاقه دارند و با داشتن مجوز از وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری، در این مقطع در رشته تربیت‌بدنی دانشجویانی را پذیرفته‌اند به آموزش آنان مشغولند.

با توجه به نیاز جامعه به نیروهای متخصص در مقاطع تحصیلی بالا و همچنین رقابت نزدیک داوطلبان ورود به این دوره‌ها، لازم بود مطالعه‌ای در زمینه ویژگی‌های فردی، سوابق تحصیلی و ورزشی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد صورت گیرد تا با جمع‌آوری اطلاعات دقیق‌تر، نسبت به انتخاب دانشجویانی با صلاحیت‌های علمی و عملی برتر اقدام شود.

سابقه تدریس چندین ساله محقق در مقطع کارشناسی ارشد، نشان می‌دهد که پذیرفته‌شدگان در این مقطع تحصیلی مشکلاتی دارند. گروهی از آنان با جدیت و با همان انگیزه قبلی که در آزمون ورودی شرکت کرده بودند، به مطالعه دروس می‌پردازند.

گروهی دیگر پس از پذیرفته‌شدن در رقابتی مشکل، به یکباره اهمیت موضوع را فراموش می‌کنند و بنا به عللی همچون تأهل، دوری راه، نداشتن فرصت مطالعه، غیبت در کلاس‌ها، نداشتن سوابق تحصیلی و غیره موفق به کسب نمرات متناسب در مقطع کارشناسی ارشد نمی‌شوند.

در مقطع کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی کلاس‌های درسی، معمولاً شامل دو روز اول یا آخر هفته می‌شود و بقیه روزهای هفته در واقع جزء آموزش و تحصیل فعال به حساب نمی‌آید. بنابراین انتظاری که از دانشجویان کارشناسی ارشد در زمینه تحصیل می‌توان داشت، به یکباره از بین می‌رود. در این زمینه دو کار باید صورت گیرد: تجدید نظر در دروس و محتوای آنها و نیز در نحوه برنامه‌ریزی درسی در

طول هفته برای این دانشجویان و دیگر بررسی سوابق تحصیلی، ورزشی و شغلی دانشجویان پذیرفته شده به منظور روشن کردن وضع موجود دانشجویان و مطابقت دادن آن با شرایط مطلوب تر و احتمالاً تجدید نظر در نحوه انتخاب دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی در دانشگاه های کشور. این پژوهش برای روشن ساختن وضعیت سوابق تحصیلی، ورزشی و فردی دانشجویان فعلی انجام شد تا اطلاعات لازم گردآوری و در اختیار دست اندرکاران پذیرش این مقطع تحصیلی قرار گیرد.

در واقع مسئله این است که وضعیت شغلی، سوابق فردی، تحصیلی و ورزشی پذیرفته شدگان فعلی مشخص شود. همچنین معلوم شود که از نظر جنسی و سنی، چه وضعیتی دارند و از چه دانشگاهی (در مقطع کارشناسی) فارغ التحصیلی شده اند و معدل آنان طی دوره دبیرستان و دانشگاه چقدر بوده است و در چه رشته ای تحصیل کرده اند؟ دارای چه سوابق ورزشی یا قهرمانی می باشند؟ وضعیت شغلی آنان در حال حاضر و در آینده چه خواهد بود؟ همچنین سهم هر یک از استان های کشور در داشتن دانشجو در این مقطع تحصیلی چه میزان بوده است.

بررسی های انجام شده نشان می دهد که در زمینه سوابق فردی و ورزشی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد پژوهشی صورت نگرفته است. عدم وجود چنین اطلاعاتی انگیزه محقق در اجرای پژوهش فوق بوده است. محقق در سال ۱۳۷۵ تحقیقی را با همین مشخصات در مورد دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه های کشور به انجام رسانید (۱). بنابراین به اختصار به سابقه تأسیس مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه ها اشاره می شود. تأسیس دوره کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی برای نخستین بار در سال ۴۵-۵۳ و در دانشگاه تهران انجام شد که دانشجویان پذیرفته شده در آن هنگام زیر نظر دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران بودند.

دانشگاه تربیت معلم نیز برای اولین بار در نیمسال دوم سال تحصیلی ۶۷-۶۸ اقدام به پذیرش دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی کرد و تا کنون ۱۶ دوره به پذیرش دانشجو در این مقطع مبادرت نموده است و بیش از ۱۵۰ دانشجو از این دانشگاه فارغ التحصیل شده اند.

دانشگاه شهید چمران اهواز برای اولین بار در سال ۱۳۵۸ اقدام به پذیرش دو دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد نمود که با تعطیلی دانشگاه ها این دوره منحل شد و پس از بازگشایی دانشگاه ها، این دو دانشجو به دانشگاه تهران انتقال یافتند. دانشگاه مذکور فقط در مقطع کارشناسی (در رشته تربیت بدنی) فعالیت دارد و دانشجو می پذیرد. یافته های پژوهش انجام شده در مورد دانشجویان مقطع کارشناسی تربیت بدنی نشان داد که دانشگاه تربیت معلم با داشتن ۴۸۵، دانشجو بیشترین تعداد دانشجویان

کارشناسی رشته تربیت بدنی را داراست و پس از آن دانشگاه‌های اصفهان، کرمان و گیلان به ترتیب با ۳۰۷، ۲۹۸، ۲۷۰ دانشجو در رده‌های بعدی قرار دارند. ۴/۱ درصد دانشجویان اهل تهران و ۱۵ درصد متأهل بوده‌اند. رشته تحصیلی ۴۰ درصد دانشجویان کارشناسی در مقطع دیپلم تجربی بوده است. ۳۸/۵ درصد پذیرفته شدگان معدلی بین ۱۴ تا ۱۵ داشته‌اند و معدل ۴۴ درصد آنها زیر ۱۳ بوده است. تنها ۲/۶ درصد دانشجویان پذیرفته شده دارای سوابق قهرمانی در سطح بین‌المللی بوده‌اند.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع پژوهش‌های توصیفی است که به روش میدانی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. پرسشنامه پژوهشی با توجه به اهداف اختصاصی تحقیق تنظیم شد. جامعه آماری این پژوهش تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی دانشگاه‌های کشور را شامل می‌شود که در دانشگاه‌های دولتی و آزاد در سال ۱۳۷۶ مشغول به تحصیل بوده‌اند. جدول ۱ تعداد و درصد دانشجویان را به تفکیک دانشگاه، جنس و مجموع نشان می‌دهد.

پرسشنامه‌ها از طریق مدیران گروه‌ها در بین دانشجویان توزیع و جمع‌آوری شد و اطلاعات توسط نرم‌افزار *EPIS* در رایانه ثبت گردید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱: دانشگاه های محل تحصیل دانشجویان مورد مطالعه به تفکیک جنس

دانشجویان						دانشگاه
کل		پسران		دختران		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳۷/۷	۴۶	۳۶/۲	۳۴	۴۲/۹	۱۲	تربیت معلم تهران
۱۱/۴	۱۴	۱۳/۸	۱۳	۳/۶	۱	گیلان
۱۰/۶	۱۳	۹/۶	۹	۱۴/۳	۴	تهران
۹	۱۱	۶/۹	۶	۱۷/۹	۵	آزاد اسلامی
۷/۳	۹	۹/۶	۹	-	-	اصفهان
۷/۳	۹	۹/۶	۹	-	-	فردوسی مشهد
۴/۹	۶	۴/۳	۴	۷/۱	۲	کرمان
۰/۸	۱	-	-	۰/۸	۱	رازی
۱۰/۶	۱۳	۱۰/۶	۱۰	۱۰/۷	۳	بدون پاسخ
۱۰۰	۱۲۲	۱۰۰	۹۴	۱۰۰	۲۸	جمع

نتایج

۴۷ درصد نمونه های تحقیق از دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۹/۵ درصد از دانشگاه تربیت معلم، ۱۵/۴ درصد از دانشگاه تهران بودند. ۷۶/۴ درصد دانشجویان مرد و ۲۲/۸ درصد زن و ۵۶/۵ درصد آنان متأهل بودند. ۷۸/۵ درصد سن دختران بین ۲۳ تا ۲۸ سال و ۷۴/۵ درصد سن پسران بین ۲۳ الی ۳۱ سال بود. ۲۶ درصد دانشجویان کارشناسی ارشد اهل تهران، ۱۲/۲ درصد مازندرانی و سهم استان های اصفهان و خراسان هر یک ۱۰/۶ درصد است. ۶۴/۷ درصد کل دانشجویان دارای دیپلم تجربی و معدل دیپلم ۷۲ درصد پسران و ۱۲/۸ درصد دختران بین ۱۴ تا ۱۷ بود. میانگین معدل دیپلم دختران بیشتر از پسران بود. در مقطع کارشناسی معدل ۷۱/۴ درصد دختران و ۴۲/۶ درصد پسران بین ۱۶ تا ۱۷ و معدل کارشناسی حدود ۹۰ درصد پذیرفته شدگان کارشناسی ارشد بین ۱۴ تا ۱۷ بود. ۹۳/۵ درصد دانشجویان فارغ التحصیل رشته تربیت بدنی بوده اند. ۳۷/۷ درصد دانشجویان فارغ التحصیل دانشگاه تربیت معلم بودند.

تنها ۵/۷ درصد پذیرفته‌شدگان از مقطع یک سال قبل بوده‌اند، ۴۰ درصد آنها سه یا چهار سال پس از فارغ‌التحصیلی موفق به ورود به کارشناسی ارشد شده‌اند و حدود ۱۷ درصد پس از ۷ سال یا بیشتر پذیرفته شده‌اند. به هر حال ۳۵ درصد پذیرفته‌شدگان در نوبت نخست شرکت در آزمون موفق شده‌اند، ۲۳/۶ درصد دو بار و حدود ۳۰ درصد نیز ۳ بار یا بیشتر در آزمون ورودی کارشناسی ارشد شرکت نموده و پذیرفته شده‌اند. ۵۰ درصد برای نخستین بار در آزمون شرکت کرده و پذیرفته شده‌اند.

۱۹/۶ درصد پذیرفته‌شدگان در هیچ رشته‌ای سابقه قهرمانی نداشتند. ۲۱/۲ درصد دانشجویان پسر در رشته فوتبال سابقه قهرمانی داشتند. پس از فوتبال، پسران در رشته‌های والیبال، دو و میدانی و دختران در والیبال، شنا و بسکتبال دارای سوابق قهرمانی بودند. البته سطح قهرمانی ۲۹/۵ درصد از کل دانشجویان در حد استان، ۱۲/۲ درصد در سطح ملی و فقط ۴/۹ درصد در سطح بین‌المللی بود. ۶۳ درصد آنها شاغل در آموزش و پرورش و حدود ۵ درصدشان جزء هیأت علمی رسمی و غیررسمی دانشگاه‌ها بودند. ۶۸ درصد دختران و ۵۶ درصد پسران متعهد خدمت پس از فارغ‌التحصیلی هستند. در پاسخ به سؤال که پس از فارغ‌التحصیلی علاقه‌مندید در کجا خدمت کنید؟ معلوم شد که ۵۳/۲ درصد مایلند در آموزش و پرورش و ۱۸/۷ درصد در دانشگاه‌ها خدمت کنند و ۱۶/۳ درصد در مورد محل خدمتشان تصمیمی اتخاذ نکرده‌اند. در مقایسه توصیفی که بین دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت معلم و دانشگاه تهران صورت گرفت، مشخص شد که دانشجویان دانشگاه تربیت معلم مسن‌تر از دانشجویان دانشگاه تهران هستند. میانگین معدل دیپلم دانشجویان پذیرفته شده از دانشگاه تهران ۱۵/۹ و دانشگاه تربیت معلم ۱۴/۹ بود. معدل کارشناسی این دانشجویان به ترتیب ۱۵/۷ و ۱۷ بود. ۵۰ درصد دانشجویان پذیرفته شده در دانشگاه تربیت معلم و ۴۷/۴ درصد پذیرفته شدگان دانشگاه تهران متأهل بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

نسبت تعداد دانشجویان دختر در مقطع کارشناسی بیش از کارشناسی ارشد است، این در حالی است که دانشگاه‌های کشور با کمبود نیروی متخصص زن روبرو می‌باشند. به نظر می‌رسد هیچ برنامه مشخصی برای انتخاب دانشجویان دختر یا پسر وجود ندارد و به نیازهای جامعه توجهی نمی‌شود. نسبت تعداد آنها در دانشگاه آزاد اسلامی ۱ به ۵، در دانشگاه اصفهان ۱ به ۴، در دانشگاه رازی ۱ به ۱۰. در دانشگاه تهران ۱ به ۳ و در دانشگاه تربیت معلم ۱ به ۲ است. با توجه به این مسئله و نیاز جامعه، لازم

است با برنامه ریزی برای تأمین نیازها اقدام به پذیرش دانشجو کرد.

میانگین سنی دانشجویان ۲۷ سال است و با توجه به اینکه چند بار در آزمون ورودی شرکت داشته اند، سن آنها کمی بالاتر است و در عین حال ۵/۵۶ درصد آنان متأهل هستند، در حالی که در مقطع کارشناسی فقط ۱۵ درصد متأهل بودند (۳). مقایسه این درصدها نشان می دهد که در فاصله دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد ازدواج کرده اند.

این تحقیق نشان داد ۲۶ درصد کل پذیرفته شدگان اهل تهران می باشند، این در حالی است که در مقطع کارشناسی تنها ۴ درصد دانشجویان تهرانی بودند (۳). ۵۴ درصد پذیرفته شدگان دختر و ۱۸ درصد پسران اهل تهران بودند. پس از تهران، مازندران با ۲/۱۲ درصد و بعد از آن اصفهان و خراسان هر یک با ۶/۱۰ درصد در مرتبه های بعدی قرار دارند. از استان های محروم دانشجویانی برای کارشناسی ارشد پذیرفته نشده است، در حالی که دانشگاه هایی چون ارومیه، کردستان، سیستان و بلوچستان نیاز به متخصصان زن دارند.

خوشبختانه ۷/۸۵ درصد دانشجویان پذیرفته شده دارای دیپلم تجربی بوده اند. این گونه دانشجویان با پیش نیازهای درسی رشته تربیت بدنی آشنای بیشتری دارند. از طرف دیگر، ۵/۹۳ درصد پذیرفته شدگان دوره کارشناسی ارشد را افرادی تشکیل می دهند که رشته کارشناسی ارشد آنان تربیت بدنی است، این امر نشان می دهد که افراد واجد شرایط امکان ادامه تحصیل پیدا کرده اند. در زمینه میزان معدل اگر چه معدل دیپلم ۱۶ درصد پذیرفته شدگان مقطع کارشناسی بالای ۱۵ بوده است (۳)، ولی ۸۴ درصد کسانی که برای ادامه تحصیل مقطع کارشناسی ارشد پذیرفته شده اند، معدل دیپلم بالای ۱۴ داشته اند. تنها ۴ درصد دانشجویانی که معدل کارشناسی آنان زیر ۱۴ بوده است توانسته اند در کارشناسی ارشد پذیرفته شوند. نیمی از پذیرفته شدگان معدلی بالای ۱۶ تا ۱۷ داشته اند. به طور کلی معدل دختران بهتر از پسران بوده است.

در سال ۱۳۷۶ دانشگاه گیلان که از نظر تعداد دانشجویان کارشناسی تربیت بدنی در رتبه پنجم قرار داشت، با داشتن ۴/۱۱ درصد قبولی کارشناسی ارشد پس از دانشگاه تربیت معلم (۵/۳۷٪) در مقام دوم بوده است.

در دانشگاه تربیت معلم از هر ۵/۱۰ نفر، یک نفر توانسته است به کارشناسی ارشد راه یابد، در حالی که در دانشگاه تهران به ازای هر ۲۳ نفر و در دانشگاه گیلان به ازای هر ۲/۱۹ نفر و دانشگاه اصفهان به ازای هر ۳۴ نفر، یک نفر موفق به قبولی در کارشناسی ارشد شده است. این پژوهش نشان داد که حدود

نیمی از پذیرفته‌شدگان یک یا دو سال پس از فارغ‌التحصیلی در دوره کارشناسی، خود را برای کارشناسی ارشد آماده می‌کنند. ۲۵/۳ درصد پذیرفته‌شدگان نیز پس از ۵ سال یا حتی بیشتر موفق به ورود در این دوره شده‌اند. ۶۴/۷ درصد دانشجویان دو بار یا بیشتر در آزمون ورودی شرکت کرده‌اند، البته ناگفته نماند که ۵۰ درصد دختران پذیرفته‌شده در بار اول شرکت در آزمون موفق شده‌اند. تعداد داوطلبان ورود به مقطع کارشناسی ارشد زیاد و تعداد پذیرفته‌شدگان محدود است و به همین علت رقابت تنگاتنگی بین داوطلبان وجود دارد.

پذیرش قهرمانان ورزشی در مقطع کارشناسی، به سبب برخورداری از امتیاز قهرمانی است، این افراد نیازی به شرکت در آزمون نظری ندارند، ولی برای ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد لازم است تا در آزمون ورودی که تنها نظری است شرکت جویند. بنابراین باید دارای اطلاعات علمی کافی باشند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که تنها ۶/۴ درصد از پسران پذیرفته شده در مقطع کارشناسی ارشد رشته تربیت‌بدنی دارای سوابق قهرمانی در سطح بین‌المللی هستند. البته درصد کسانی که دارای سوابق قهرمانی در سطح ملی، استانی و شهرستانی بوده‌اند، ۶۶/۵ است. دختران معدل درسی بهتری دارند، اما فاقد سوابق قهرمانی درخشان می‌باشند. سابقه قهرمانی پسران با ۲۱/۲ درصد در رشته فوتبال است. دختران بیشتر در رشته والیبال دارای سوابقی در سطوح پایین قهرمانی می‌باشند. ۷/۴ درصد پسران در کشتی و ۱۰/۷ درصد دختران در رشته شنا دارای سوابق قهرمانی بوده‌اند. اگر قهرمانان رشته‌های ورزشی به سطح تحصیلی کارشناسی ارشد برسند، خدمات ارزنده‌تری را در دانشگاهها و به طور کلی در جامعه ورزشی خواهند نمود.

وجود ۴۰ درصد از دانشجویانی که تعهد خدمت ندارند، امید جذب آنها را در برخی از دانشگاهها که با کمبود مدرس عملی روبرو هستند، فراهم می‌آورد، زیرا ۵۳ درصد دانشجویان اعلام داشته‌اند که پس از فارغ‌التحصیلی در آموزش و پرورش خدمت خواهند کرد و متعهد خدمت می‌باشند، فقط ۱۸ درصد اظهار داشته‌اند که در دانشگاهها خدمت خواهند کرد. اگر چه ۱۴/۵ درصد دانشجویان در دانشگاهها مشغول به تحصیل‌اند، شایان ذکر است که دانشگاههای کشور با کمبود نیروی انسانی با تحصیلات تخصصی تربیت‌بدنی روبرو می‌باشند.

در برخی از دانشکده‌های تربیت‌بدنی کشور، مدرس با درجه دکترا وجود ندارد یا اگر وجود داشته باشد، از تعداد انگشتان یک دست کمتر است و تردیدی نیست که چنین وضعیتی بر کیفیت تربیت کارشناسان و کارشناسان ارشد رشته تربیت‌بدنی تأثیر سوء خواهد داشت. فقط ۱۴/۵ درصد از

دانشجویان در دانشگاه‌ها به صورت تمام وقت یا پاره‌وقت مشغول به تدریس می‌باشند. به طور کلی می‌توان گفت پذیرش دانشجویان برای ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و حتی دکترا، نباید بدون توجه به نیازهای دانشگاه‌ها و به طور کلی بدون توجه به نیازسنجی صورت گیرد. اگر چه باید زمینه ادامه تحصیل علاقه‌مندان به تحصیلات عالی را در هر رشته علمی دانشگاهی مد نظر داشت، ولی بسیاری از کارشناسان با تجربه دانشگاهی منتظر فراهم آمدن شرایطی هستند که بتوانند به تحصیل خویش ادامه دهند، بنابراین باید با توجه به سوابق تحصیلی کاری، ورزشی و تجربی ادامه تحصیل را برای شایسته‌ترین افراد فراهم ساخت.

منابع و مأخذ

۱. تندنویس، فریدون. "مطالعه توصیفی سوابق تحصیلی و ورزشی دانشجویان رشته تربیت بدنی دانشگاه‌های کشور". معاونت پژوهشی دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۵، ص: ۶۱-۷۷.
۲. راهنمای دانشکده ورزش، انتشارات مدرسه عالی ورزش، ۱۳۵۴، ص: ۱-۴.
۳. راهنمای دانشگاه تربیت معلم، معاونت اداری و مالی، ۱۳۵۷، ص: ۹-۱۱.